

ki Mu'tezile Delillerinin Reddi. Mekkî Mehmed Efendi'nin ilk şeyhülislâmlığından azlından sonra kaleme aldığı bu risâlede, "Rabbinin bazı âlâmetleri geldiği gün önceden inanmamış ya da imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye artık imanı bir fayda sağlamaz" meâlindeki âyetle ilgili (el-En'âm 6/158) Mu'tezile görüşü eleştirilmektedir (İÜ Ktp., TY, nr. 3365). 13. *Kitâbü Nüzheti'l-ârifin ve Tenbîhi'l-gâfilin*. Vaaz meclislerinden oluşmaktadır (Süleymaniye Ktp., Harput, nr. 264). 14. *er-Ravza ve'l-mikyâs fî durûbi'l-iktibâs*. Aruz veznine dairdir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1793). 15. *Şerh-i Hikâye-i Mescid-i Âşık Kişi*. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Meşnevî*'sinde yer alan bir makalenin tercüme ve şerhidir (Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 416). 16. *Menâkıb-ı Hazret-i Şeyh Muhammed Murâd el-Buhârî*. Muhammed el-Buhârî'ye mülâki olarak hizmetinde bulunmuş olan Lâdikli Hüseyin Efendi adlı bir zatın şeyhiyle vuku bulan meclis ve sohbetlerine dair kayıtlarından oluşmaktadır. Dağınık halde bulunan bu kayıtların Mehmed Mekkî tarafından toplanarak tedvin edildiği anlaşılmaktadır (Süleymaniye Ktp., Murad Buhârî, nr. 256).

Bunların dışında Şeyhülislâm Çatalcalı Ali Efendi'ye ait *Fetâvâ-yı Ali Efendi*'nin bizzat Mekkî Mehmed Efendi tarafından 1161 (1748) yılında ta'lik hatla istinsah edilen bir nüshası bulunduğu gibi (İÜ Ktp., TY, nr. 6232), Muhammed b. Tayfûr es-Secâvendî'nin Kur'ân-ı Kerîm'deki vakfe yerlerini belirleyen *Kitâbü'l-Vakf ve'l-ibtidâ*' isimli eserini nesih hatla istinsah eden Seyyid Mehmed b. Seyyid Halîl el-İslâmbûlî adlı müstensih de Mekkî Mehmed Efendi olmalıdır (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 39).

BİBLİYOGRAFYA :

Mecmûa-i Fetâvâ, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. 576, vr. 91; Vâsîf, *Târîh* (İlgürel), s. 181, 282, 316, 332, 382; Fatîh, *Tezkire*, s. 379; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 111-113; Cevdet, *Târîh*, II, 292-293, 347; IV, 229, 456-458; V, 173, 181; VI, 267; *Sicill-i Osmânî*, IV, 508; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 557-559; *Osmanlı Müellifleri*, II, 420; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s. 194; a.mlf., *Osmanlı Tarihi*, IV/2, s. 504-506, 511-512; Danişmend, *Kronoloji*², V, 147-148; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ankara 1972, s. 159-160; Mübahat S. Kütükoğlu, *1869'da Faal İstanbul Medreseleri*, İstanbul 1977, s. 34-35; M. Orhan Bayrak, *İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar (1453-1978)*, İstanbul 1979, s. 75; Fikret Sarıcaoğlu, *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi: Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)*, İstanbul 2001, s. 124; *Kâmûsü'l-â'lâm*, VI, 4387-4388.

TAHSİN ÖZCAN

MEKKİZÂDE

MUSTAFA ÂSİM EFENDİ

(bk. ÂSİM EFENDİ, *Mekkîzâde*).

MEKKÛDÎ

(المكودي)

Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Alî
b. Sâlih el-Mekkûdî el-Fâsî
(ö. 807/1405)

Arap dili ve edebiyatı âlimi.

726 (1326) yılında Fas'ta Benî Mekkûd kabilesine mensup kültürlü ve varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Fas müftüsü Ebû Muhammed Abdullah el-Vângilî ed-Darîr ve Muhammed b. Ali el-Gırnâtî el-Endelüsî'den öğrenim gördü. Merînîler'in ilim ve kültür alanındaki faaliyetlerinin en verimli döneminde yaşayan Mekkûdî, Medresetü'l-Attârîn ve Medresetü's-Sıhrîc'de başta dil ilimleri olmak üzere çeşitli alanlarda ders verdi. Fas'ta Sîbeveyhi'nin *el-Kitâb*'ını son olarak Mekkûdî okuttu. Ardından *el-Kitâb*'ın yerini kendisinin şerhettiği İbn Mâlik'in *el-Elfiyye*'si aldı. Aralarında Merînî Velîri Ebû Zeyd Abdurrahman b. Ahmed el-Kabâilî, Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muhammed el-Fâsî el-Câderî ve İbn Merzûk el-Hafîd gibi şahsiyetlerin de bulunduğu çok sayıda öğrenci yetiştirdi. Aynı zamanda didaktik manzumeler kaleme almış bir şair ve dindar bir kimse olan Mekkûdî 11 Şâban 807 (12 Şubat 1405) tarihinde Fas'ta vefat etti.

Eserleri. 1. *Şerhu Elfiyyeti İbn Mâlik*. Mekkûdî'nin en çok tanınan eseridir. Mekkûdî *el-Elfiyye* üzerine biri büyük, diğeri küçük olmak üzere iki şerh yazmayı düşünmüş, bunlardan büyük olanını tamamlayamadığı gibi yazdığı kısımlar da günümüze kadar gelmemiştir. Mevcut eser, Mekkûdî'nin Merînî veziri ve aynı zamanda talebesi olan Abdurrahman b. Hâcib el-Kabâilî'nin isteği üzerine ona ithafen kaleme aldığı küçük şerhidir. Bu eser, *el-Elfiyye*'nin kırktan fazla şerhi içinde en meşhuru olup yazıldığı tarihten itibaren özellikle Mağrib'de nahiv eğitiminin başta gelen kitabı olmuş, ülkeminin güneydoğusundaki medreselerde de hayli rağbet görmüştür. Şerhedilen beyitlerin aynı zamanda i'rablarının yapılması, metnin sade ve anlaşılır bir nitelik taşıması, gereksiz açıklama ve yorumlardan kaçınılması eserin başlıca özellikleridir. Mekkûdî, bilhassa Bedreddin İbnü'n-Nâ-

zım ile İbn Ümmü Kâsım diye bilinen Hasan b. Kâsım el-Murâdî'nin şerhlerinden büyük ölçüde yararlanmış, ancak yer yer onlara muhalefet etmiştir. Daha sonra *el-Elfiyye*'ye şerh yazanlar da onun şerhinden hayli nakiller yapmışlardır. Eser üzerine Ahmed b. Abdülfettâh el-Mellevî (Kahire 1279), İbnü'l-Hâc es-Sülemî diye bilinen Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Hamdûn (Fas, ts.; Kahire 1315), Muhammed Mehdi b. Muhammed el-Vezzânî el-Fâsî (Fas 1318) gibi âlimler tarafından eşiyeler yazılmıştır. Birçok defa basılan eseri (Kahire 1279, 1301, 1305, 1354; Fas 1318) Fâtıma er-Râcihi neşretmiştir (I-II, Küveyt 1993). 2. *Şerhu'l-Âcurrümiyye*. İbn Âcurrüm'un nahve dair mukaddimesinin şerhi olup çeşitli baskıları yapılmıştır (Tunus 1292; Kahire 1304, 1309, 1345). 3. *Mağşûre*. Hz. Peygamber'in methine dair 294 beyitlik bu manzume Arap dilindeki maksur isimleri bir araya toplamıştır. Mekkûdî eserini, İbn Düreyd'in Mikâfîler'i övdüğü *el-Mağşûre*'siyle Hâzım el-Kartâcennî'nin Tunus Hafsî Hükümdarı I. Müstansır'ı methettiği *el-Mağşûre*'sine nazire olarak yazmıştır. *Mağşûre* üzerine Mekkî b. Muhammed er-Rabatî, Fazl et-Tıtvânî ve Abdullah Kennûn birer şerh yazmıştır. 4. *el-Basî ve't-tarîf fî 'ilmi't-taşrîf*. 400 beyitten oluşan sarf ilmine dair didaktik bir manzumedir (Rabat el-Hizânetü'l-âmme, nr. 2796). Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed ed-Delâî'nin *Fetihu'l-lâif fî 'ilmi't-taşrîf*'i (Fas 1315, 1316) manzume dair yazılan şerhlerin en meşhuru dur. 5. *Risâle fî vaşî'z-zarâfe*. Zarâfet kelimesinin Arapça olup olmadığına dair sorulan bir soruya cevap olarak kaleme alınan eserde müellif kelimenin aslını anlatmıştır (el-Hizânetü'l-âmme, nr. 2581). Mekkûdî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Şerhu'l-Mağşûr ve'l-memdûd li'bni Mâlik*, *Umdu'tü'l-lisân fî ma'rifeti ferâ'izi'l-â'yân*, *Naẓm fî'l-mu'arreb mine'l-elfâzi'l-acemiyye*.

BİBLİYOGRAFYA :

Mekkûdî, *Şerhu'l-Mekkûdî 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (nşr. Fâtıma er-Râcihi), Küveyt 1993, I, 74-75; ayrıca bk. neşreden giriş, I, 10-56; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, III, 97; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, II, 83; Bedreddin el-Karâfî, *Tevşîhu'd-Dîbâc* (nşr. Ahmed Şütevîvî), Beyrut 1403/1983, s. 115-116; İbnü'l-Kâdî, *Cezvetü'l-iktibâs*, Rabat 1974, s. 403; a.mlf., *Dürretü'l-hicâl*, II, 84; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylû'l-ibtihâc*, Kahire 1351, s. 168-169; Abdullah Kennûn, *Şerhu Mağşûretü'l-Mekkûdî*, Kahire 1356/1937, s. 3-8, 87-88; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 524; II, 336; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edebî'l-Arabî*, VI, 579-586.

MEHMET YAVUZ